

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμιτινός)

Κεφάλαιο δεύτερο

Η περίοδος της ελπίδας και η αναζήτηση της τάξης στην εποχή και το έργο του Αλέκου Δούκα

Ο Αλέκος Δούκας στην Αυστραλία / Κάτω από ξένους ουρανούς

– Η ανάλυση του έργου

Επιλεγόμενα (για τον ρεαλισμό)

Ο Brecht κρατάει μια διαφορετική στάση από τους προηγούμενους. Από τη μια μεριά παίρνει τους «απομυθοποιητικούς» σκοπούς που ο Lukacs αποδίδει στον ρεαλισμό (ο οποίος πρέπει να αποκαλύπτει τις αιτιώδεις περιπλοκές της κοινωνίας), αλλά τους συνδέει με μοντέρνες τεχνικές. Θεωρεί πως εφόσον η κοινωνική πραγματικότητα έχει αλλάξει, τότε και ο πολιτικός στόχος του ρεαλισμού πρέπει να εκφραστεί μέσα από νέες μορφές. Η τεχνική του στο θέατρο ήταν να κρατάει διαρκώς τον θεατή του εναργή, ώστε ανά πάσα στιγμή αυτός να μπορεί να κρίνει ως κοινωνική κατασκευή κάτι που του παρουσιάζεται ως φυσικό.

Από την άλλη μεριά θεωρητικοί, οι οποίοι διακατέχονταν από το πρόβλημα των ασυνείδητων δυνάμεων και της ιδεολογίας που κατευθύνουν το άτομο, όπως ο Althusser, καθώς και ο μαθητής του ο Macherey, και έχοντας ως παράδειγμα τον Spinoza, αμφισβήτησαν την αντίληψη της ελεύθερης βούλησης, και αντιλήφθηκαν τον άνθρωπο ως ανυποψίαστο για τις αιτίες οι οποίες τον καθοδηγούν στις επιδιώξεις του. Αυτό είχε ως συνέπεια να αντιμετωπίζουν το έργο τέχνης όχι ως απόλυτα συνειδητή κατασκευή, αλλά ως επηρεασμένη από διάφορους ασυνείδητους παράγοντες. Ο Jean Paul Sartre στο Τι Είναι Λογοτεχνία, έφτασε να συνηγορήσει υπέρ μιας «απόλυτης υποκειμενικότητας», η οποία να απορρίπτει την όποια τάξη προβάλλεται από το κράτος και την κομματική γραμμή. Έγραψε πως ο συγγραφέας δεν γίνεται να δεχτεί να προβλέψει την τάξη στον κόσμο. Αν την υπαινιχθεί στο έργο του, θα καταστρέψει την αίσθηση στον αναγνώστη της ελευθερίας, καθώς αυτός βιώνει μέσα στον κόσμο όχι την τάξη, αλλά την απόλυτη γελοιότητα, τον απόλυτο παραλογισμό. Μια υπονοούμενη τάξη κατά τον Sartre, μπορεί να ήταν συχωρηπτεία παλιά, διότι μέσα από μια παραδοσιακή νοούμενη τάξη, ούτε οι συγγραφείς ούτε οι αναγνώστες ρισκάρανε τίποτα, ούτε φοβόντουσαν την όποια έκπληξη, διότι τα γεγονότα ήταν είδη κοινωνικά ερμηνευμένα. Σ' αυτού του είδους τη λογοτεχνία, συ-

Ο Jean Paul Sartre

νεχίζει ο Sartre, οι αφηγηματικές τεχνικές μπορεί ορθά να υπαινίσσονταν την οπτική αντίληψη του απόλυτου που είναι η τάξη. Αλλά στον δικό μας κόσμο, όπου το αληθινό χάος των πραγμάτων έχει αναγνωρισθεί, μόνο μια αφηγηματική τεχνική, η οποία μοιάζει να αφήνει τους χαρακτήρες αυθεντικά ελεύθερους να αντιμετωπίζουν το χάος είναι ανεκτή. Γι' αυτές του τις απόψεις ο Sartre κατηγορήθηκε στο παγκόσμιο συνέδριο διανοούμενων στην Πολωνία το 1948 από τους ζτανοφιστές, με τους χαρακτηρισμούς «ύαινα δακτυλογράφος και τσακάλι που κρατάει στυλό».

Οι καβγάδες γύρω από το αν πρέπει η τέχνη να προβάλλει ένα ιδεώδες και αν πρέπει να δείχνει και τον κοινωνικό παραλογισμό, το κομματίσματος και θρυμμάτισμα της ψυχής του ανθρώπου, διάρκεσαν πολύ. Ο Αραγκόν προκειμένου να δικαιολογήσει αυτή την κατάσταση, είπε πως «Ο ρεαλισμός δεν είναι τοποθετημένος έξω από την Ιστορία, είναι ρεαλισμός της συγκεκριμένης εποχής, και της συγκεκριμένης κοινωνίας...» Αλλά το τελειωτικό κτύπημα κατά της τέχνης του ρεαλισμού όπως τον εννοούσε ο Lukacs, δόθηκε από την συντροφιά διανοουμένων της Σχολής της Φρανκφούρτης, που την αποτέλεσε μια ομάδα φιλοσόφων οι οποίοι εργάστηκαν στο ινστιτούτο κοινωνιολογίας πριν και μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Μεταξύ των ονομάτων που συνδέθηκαν με την εν λόγω συντροφιά, περιλαμβάνεται εκτός του Adorno, που αναφέραμε παραπάνω και εκείνο του Marcuse, και του Horkheimer. Τα επιχειρήματά τους είναι περίπου τα ακόλουθα: Η αντικειμενικότητα, οι νόμοι της επιστήμης, οι λειτουργίες της αλήθειας, η ίδια η λογική, δεν είναι ούτε

ουδέτερα ούτε αιώνια πράγματα, αλλά εκφράζουν την κοσμοθεωρία, την οικονομική δύναμη, τα πολιτικά ιδανικά της άρχουσας τάξης και, εν προκειμένω, της δυτικής αστικής τάξης. Οι έννοιες μιας αφηρημένης αλήθειας, ενός αναπόδραστα αντικειμενικού γεγονότος, αποτελούν καθαυτά όπλα της ταξικής πάλης. Η αλήθεια είναι πράγματι, μια σύνθετη μεταβλητή εξαρτώμενη από πολιτικούς και κοινωνικούς σκοπούς. Οι διαφορετικές τάξεις έχουν διαφορετικές αλήθειες. Δεν υπάρχει αντικειμενική ιστορία, μόνο η ιστορία του καταπιεστού. Δεν υπάρχει ιστορία του καταπιεζόμενου. Η λογική είναι όπλο των μορφωμένων γραφειοκρατών εναντίον των πιο διαισθητικών και αισθητηριακών μορφών έκφρασης και ευαισθησίας, των λιγότερο καλλιεργημένων μαζών. Η διαφύλαξη των επιστημονικών νόμων, είτε πρόκειται για τους νόμους του Νεύτωνα είτε του Δαρβίνου, είτε του Μάλθους, απηχεί μια συνειδητή επένδυση στον πνευματικό και τεχνολογικό έλεγχο της κοινωνίας.

Οι καταδικαστικές αντιλήψεις των εκπροσώπων της σχολής της Φρανκφούρτης, όπως καταλαβαίνουμε, αφορούν τη μεροληπτική χρήση της γνώσης από την εκάστοτε εξουσία, η οποία αποβλέπει πρώτα και κύρια να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα. Αν η επιστημονική γνώση είναι ένα φαινόμενο που αφορά την ολότητα, η χρήση αυτής της επιστημονικής γνώσης – όπως γράφει ο Σάρτρ – γίνεται προς όφελος της μερικότητας, που εκφράζει η άρχουσα κάθε φορά τάξη.

Οι αντιλήψεις αυτές όπως καταλαβαίνουμε προετοίμασαν το έδαφος για την παρακμή των τελεολογικών ανθρωπιστικών ιδεολογιών, και το φούντωμα και την ακμή των φιλοσοφιών της αμφισβήτησης. Αυτό συνέβη κατά την μεταπολεμική εποχή όταν πολιτικές συγκυρίες και η σύγκρουση Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και Σοβιετικής Ένωσης, οδήγησαν την Αμερική στο να υιοθετήσει ως επίσημη πολιτιστική πολιτική, τον καλλιτεχνικό μοντερνισμό που εξέφραζε ψυχολογικές καταστάσεις για να τον αντιπαραθέσει στον πολύ στατικό σοσιαλιστικό ρεαλισμό του Ανατολικού μπλοκ. Έτσι, στην Αυστραλία εκεί που προπολεμικά ο μοντερνισμός δεν ήταν αποδεκτός, και αντιμετωπιζόταν αρνητικά, μεταπολεμικά λόγω της επιρροής από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, αγκαλιάστηκε και προωθήθηκε με κάθε μέσον.

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή

Οι καβγάδες γύρω από το αν πρέπει η τέχνη να προβάλλει ένα ιδεώδες και αν πρέπει να δείχνει και τον κοινωνικό παραλογισμό, το κομματίσματος και θρυμμάτισμα της ψυχής του ανθρώπου, διάρκεσαν πολύ.